

ДИГИТАЛНОТО ОБУЧЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ

Десислава Колева-Стефанова¹

¹ гл. ас. д-р в катедра „Човешки ресурси и социална защита“,
Университет за национално и световно стопанство, София, България
E-mail: d.koleva@unwe.bg

РЕЗЮМЕ

JEL: I20, I21, J24

Получена:
13-11-2022

Приета: 20-01-2022

Публикувана:
30-12-2022

Copyright: © 2022
Колева-Стефанова,
Д.

Предоставя се за
възможно
публикуване в
свободен достъп при
условията и по реда
на Creative
Commons
Attribution (CC BY)
license
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

В настоящата статия са разгледани съществени трансформации, които настъпват в обучителните процеси на учениците от основните и средните училища по време на възникналата през 2019 г. вирусна пандемия от Ковид-19. Целта на разработката е да се посочат основни предизвикателства пред които са изправени децата и преподавателите при дистанционната форма на обучение. Специално място е отделено на нуждата от съвременни иновативни подходи на преподаване, отговарящи на интензивното навлизане на дигитални технологии във всяка сфера от обществения живот. При изследването е използван интегриран подход, включващ система от шест показателя, характеризиращи дистанционната форма на обучение. Анализът в статията показва, че има трудности при този метод на обучение, но чрез изграждането на комплексни иновативни образователни политики, те са преодолими.

Ключови думи дигитално обучение; дистанционно обучение; иновативни подходи на преподаване, образование

Цитиране: Колева-Стефанова, Д. (2022) Дигиталното обучение в България в условията на пандемия. Списание „Човешки ресурси & Технологии = HR & Technologies“, Сдружение „Креативно пространство“, 2, pp. 53 – 69.

ВЪВЕДЕНИЕ

Четвъртата индустриална революция е време на радикални трансформации, интензивно навлизане на дигиталните технологии, изкуственият интелект и виртуалната реалност. Цифровизацията в съчетание с наложените рестриктивни мерки, целящи ограничаване на пандемията от Ковид-19, измениха изцяло традиционния подход на присъствено преподаване. В рамките на изключително кратък период се наложи ученици и учители да преминат в дистанционна форма на обучение. Тези съществени промени в преподаването и ученето, наложиха нови изисквания към знанията и компетенциите на

всички участници в обучителния процес. Адаптивността, цифровите и когнитивните умения се оказаха от решаващо значение за извършване на успешната трансформация от присъствена във виртуална класна стая.

По своята същност дигиталното обучение в България е многоаспектен процес. За неговото коректно изследване е необходимо то да бъде разгледано като многомерен признак. В настоящата разработка е използван интегриран методологичен подход, включващ система от шест показателя, характеризиращи дистанционната форма на обучение в основните и средни училища в страната. Въз основа на извършения анализ, получените резултати показват, че има съществени предизвикателства пред обучението в дигитална среда, включващи социално-психологически, технологични, институционални и оперативни фактори. Въпреки горепосочените трудности, те следва да се преодоляват и в бъдеще да се развиват иновативните дигитални форми на обучение.

Статията има за цел да посочи съществени промени и предизвикателства, които бяха наложени в учебния процес с появата на вируса Ковид-19.

В разработката се защитава тезата за необходимост от инвестиране в иновативни дигитални технологии, в съчетание с еволюцията и перманентното усъвършенстване на знанията, уменията и компетенциите на човешкия капитал в съвременния образователен процес.

Постигането на целта предполага решаване на следните задачи:

1. Дефиниране на икономическите и социалните фактори, обуславящи трансформациите на обучителните процеси в България с появата на вируса Ковид-19;
2. Обосноваване необходимостта от съчетаването на инвестиране в човешки капитал и иновативни технологии;
3. Анализирание на тенденциите и предизвикателствата пред образователната система в дистанционна среда;
4. Извеждане на основни изводи, извършени въз основа на направения аналитичен обзор на информацията.

1. ДЕФИНИРАНЕ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ И СОЦИАЛНИ ФАКТОРИ, ОБУСЛАВЯЩИ ТРАНСФОРМАЦИИТЕ НА ОБУЧИТЕЛНИТЕ ПРОЦЕСИ В БЪЛГАРИЯ ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА КОВИД-19

През последните три години човечеството бе подложено на сериозни изпитания, страх, несигурност и борба за оцеляване. Възникването на пандемията и Индустрия 4.0 бяха катализаторът, многократно ускорил навлизането на дигиталните технологии във всяка сфера от живота на хората, включително и в образователния сектор.

Българските институции въведоха сериозни ограничителни мерки за социална дистанция, целящи опазване здравето и живота на гражданите.

Наложените забрани оказаха негативно влияние върху всички обществени системи, като сериозно дестабилизираха икономиката и финансите, което от своя страна доведе до катаклизми и на пазара на труда. В България се наложи въвеждането на локдаун в периодите на нарастване на броя заразени лица. На практика голяма част от производствения сектор, който не бе в състояние да премине в дистанционна форма на работа прекрати дейността си. Много от предприятията фалираха или ограничиха производствените си мощности, което доведе до съкращаване на персонал, намаляване на осемчасовия работен ден и на самото заплащане. Най-засегнати бяха секторите в областта на туристическия и развлекателен бранш, хотелиерският бизнес, и производството. По-нискоквалифицираните работници се оказаха най-уязвимата част от работната сила, защото на практика те не можаха да преминат към гъвкави форми на заетост, включващи работа от разстояние. Институциите въведоха редица мерки, целящи подпомагане на фирмите заплашвани от прекратяване на стопанската си дейност, но въпреки това икономическият шок бе осезаем сред бизнеса и българското население.

Въведените рестрикции доведоха до сериозни промени и в образователния сектор. Те намериха отражение в преминаването от присъствена учебна форма в дистанционна. Всички участници в учебния процес се изправиха пред нелеката задача за твърде кратък срок да се приспособят към работа и учене от разстояние, чрез използването на дигитални технологии. Учители и ученици показаха гъвкавост и адаптивност, синхронизирайки обучителните процеси, провеждани в пространствени класни стаи. Дистанционната форма съществено се различава от традиционното присъствено обучение, което доведе до сериозно напрежение и стрес за всички участници в училищното обучение. Още със стартирането на цифровото обучение, се наложи преодоляването на сериозно препятствие, а именно инсталиране на дигитални

устройства и необходимостта от притежаване на умения, и компетенции за използването им.

2. ОБОСНОВАВАНЕ НЕОБХОДИМОСТТА ОТ СЪЧЕТАВАНЕТО НА ИНВЕСТИРАНЕ В ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ И ИНОВАТИВНИ ТЕХНОЛОГИИ

Интелигентният растеж, към който се стреми всяка държава, изисква перманентно развитие на знанията, уменията и иновациите. Съвременният свят се характеризира с динамични трансформации, бързо развиващи се цифрови технологии и изкуствен интелект. В тази променлива среда е важно да се стремим към „устойчив икономически просперитет и пригодност за заетост на човешките ресурси при утвърждаване на демократичните ценности, социално сближаване, активното гражданско участие и межкултурния диалог.“ (Димитрова, Г., 2010, с. 107). **Днес във време на несигурност, на икономическа, хуманитарна и социална криза, инвестициите в човешки капитал, съчетани с иновативни технологии не са препоръчителни, а са задължителна предпоставка за стабилност и икономически растеж.** Младото поколение е бъдещето на всяка нация. Доброто образование зависи от изграждането на ефективна образователна система, отговаряща на нуждите на съвременните трудови пазари. Затова е необходимо разработването и реализирането на доказано добри практики, развиващи знанията и уменията на младите хора в контекста на Индустрия 4.0. През следващите години се очакват фундаментални промени на пазара на труда. Някои професии напълно ще изчезнат, други значително ще изменят своя облик, ще възникнат и много нови. Притежаването на диплома ще е само един от факторите за добро професионално развитие и платена заетост. Не по-малко важни ще бъдат цифровите, чуждоезиковите и меките умения. Българската образователна система е изправена пред нелеката задача да трансформира до голяма степен учебните програми и образователната инфраструктура, така че в следващото десетилетие да се подготвят кадри, които да отговарят на високите изисквания на бъдещия трудов пазар. За изграждането на ефективно функционираща образователна система е необходимо да се инвестират ресурси главно в две направления:

- Първо, инвестиране на средства в обучителни курсове за квалификация на преподавателския състав. В тези обучения е изключително важно на учителите да се

показват нови иновативни подходи за преподаване в дигитална среда. Те следва да наблягат върху развитието на критичното и аналитично мислене при децата, меките умения и креативността в съчетание с цифровите компетенции (България: Пътна карта на политиките за учители. Препоръки и концепции за пилотни програми въз основа на най-добрите практики в ЕС, 2021). Съвременните методи на преподаване е задължително да станат част от учебния процес, който да се изгражда въз основа активното взаимодействие между учител и ученик, а не само на пасивното възприемане на учебния материал.

- Второ, инвестиране на средства в иновативни дигитални технологии е основата за изграждането на една стабилно функционираща образователна система. Модерната инфраструктура в обучението следва да има осигурен високоскоростен интернет, цифрови устройства, информационни средства, онлайн платформи за обмен на данни и др. Чрез изграждането на съвременна обучителна база във всяко училище, ще се позволи усвояването на знания и умения, които ще са необходими на младите хора при бъдещата им трудова реализация. Обновяването и развитието на нови учебни програми, включващи предмети в областта на информационните и комуникационни технологии, са приоритетна задача на българските институции. Необходимо е синхронизирането и съчетаването на традиционното с иновативно образование, защото двете са взаимосвързани и допълващи се. Чрез традиционното обучение се изграждат знания в завършен вид, докато иновативното е свързано по-скоро с развитието на човека като личност и способността му за творческа изява. Паралелната връзка между традиционното и иновативно учене е пътят по който следва да върви обучението през целия живот. Непрестанното надграждане, обновяване и инвестиране в знания, умения и технологии ще осигури едно високообразовано, способно и адаптивно бъдещо поколение.

3. АНАЛИЗ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС В ДИСТАНЦИОННА ФОРМА ПО ВРЕМЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19

В статията са разгледани шест показателя, характеризиращи дистанционната форма на обучение в основните и средни училища в страната по време на пандемията от Ковид-19. Използваните емпирични данни са разработени от Института за изследвания в образованието през 2020 г. (Христова, А., С. Петрова, Е. Тошева, 2020 г.)

1-ви показател – Дял на учителите, участвали в квалификационни дейности през учебните 2019/2020 и 2020/2021 г. (населеното място в което се намира училището);

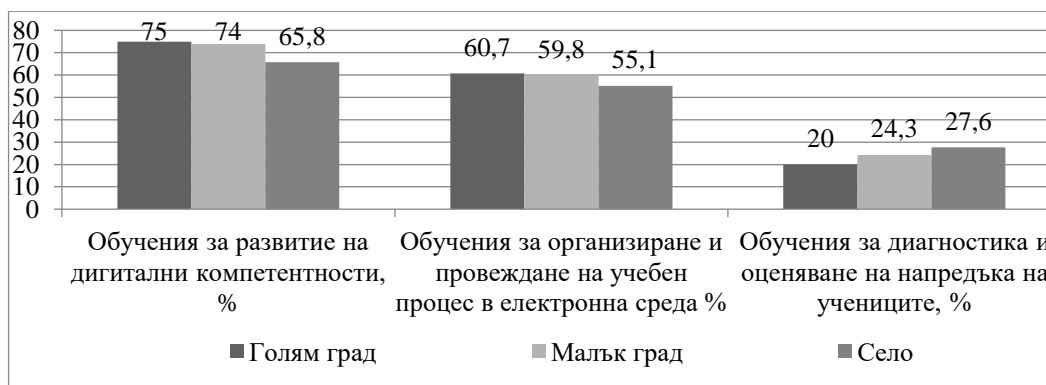
2-ри показател – Сравнение на начина на преподаване и учене от разстояние в ел. среда с присъствения учебен процес (дял от учителите, избрали съответния отговор);

3-ти показател – Разпределение на учителите според честотата на предоставяне на обратна връзка на учениците;

4-ти показател – Разпределение на учителите според самооценката им за изпитван професионален стрес и емоционално изтощение при преподаването от разстояние в електронна среда;

5-ти показател – Адаптиране на учениците при преминаването от присъствено обучение към обучение от разстояние в електронна среда и обратно (разпределение на учителите според тяхната оценка);

6-ти показател – Последствия от проведеното обучение от разстояние в електронна среда за учениците.

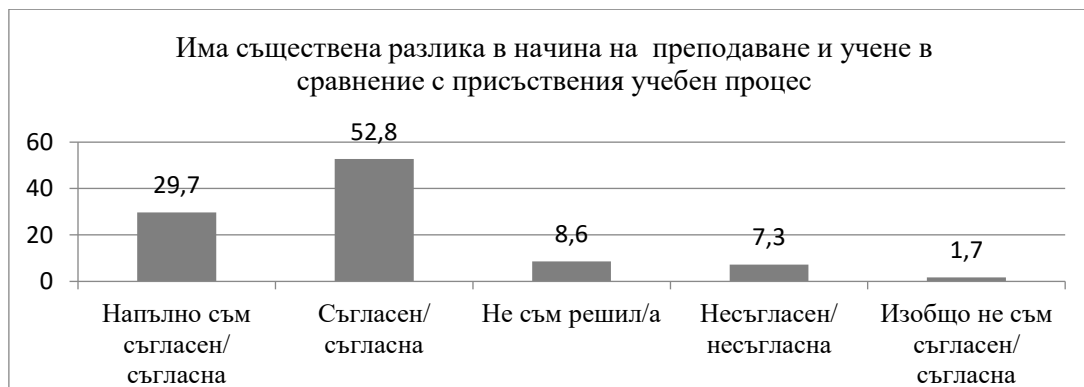

Фиг. 1. Дял на учителите, участвали в квалификационни дейности през учебните 2019/2020 и 2020/2021 г. (населеното място, в което се намира училището)

Източник: (Христова и др., 2021)

На фиг. 1 процентно е показан дялът на участвалите преподаватели в квалификационни дейности. Прави впечатление, че най-много преподаватели са посещавали обучителни курсове за развитие на дигиталните компетенции. За големите градове - 75,0%, следвани от малките градове - 74,0% и селата с 65,8%. Второто по интерес от страна на преподавателите професионално направление е свързано с обученията за организиране и провеждане на учебен процес в електронна среда. За големите градове

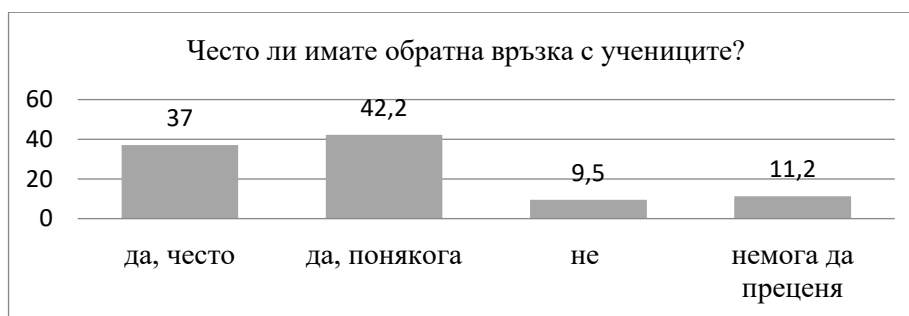
- 60,7%, следвани от малките градове - 59,8% и селата с 55,1%. Със значително по-малък интерес е курсът, включващ обучение за диагностика и оценяване напредъка на учениците. За големите градове има най-малък интерес – 20,0%, в малките градове малко по-висок процентен дял – 24,3% и селата са с най-висок процент спрямо градовете – 27,6%. От фиг. 1 се вижда, че няма особено голяма разлика между процентните дялове на учителите, участващи в квалификационните курсове, по отношение разпределението на населеното място в което се намира училището.

Фиг. 2. Сравнение на начина на преподаване и учене от разстояние в ел. среда с присъствения учебен процес (дял от учителите, избрали съответния отговор)

Източник: (Христова и др., 2021)

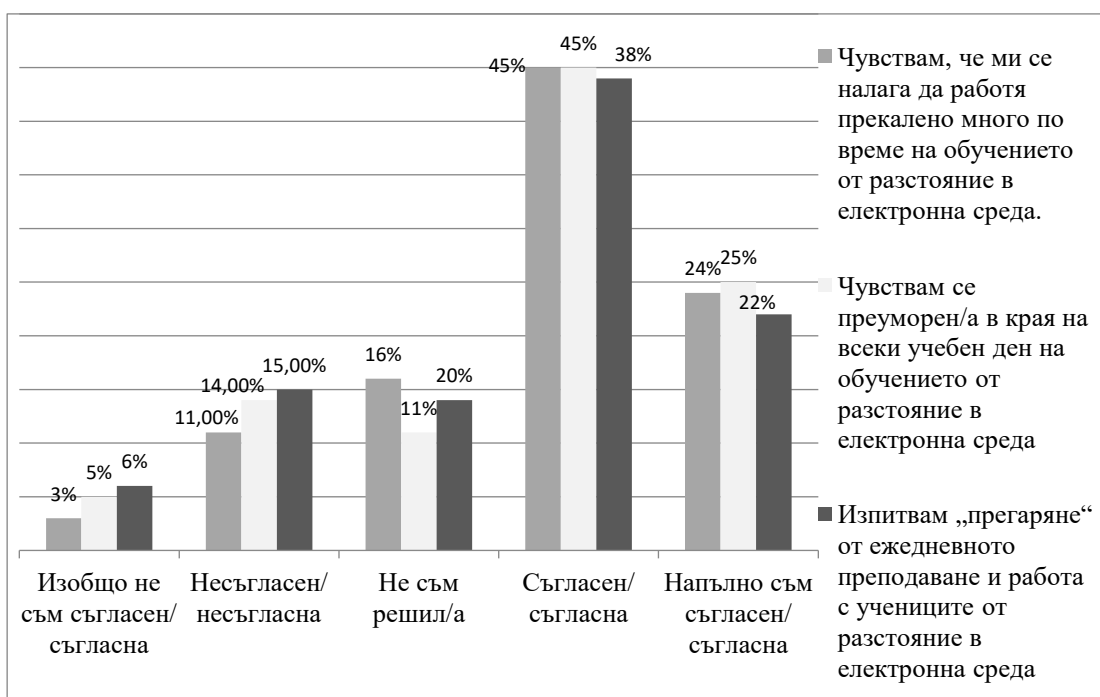
От фиг. 2 се наблюдават отговорите на учителите на въпроса дали има съществена разлика в начина на преподаване и учене в електронна среда в сравнение с присъствения учебен процес. Най-голям процентен дял от анкетираните преподаватели изразяват съгласието си, че има разлика между двете форми на обучение - 52,8%, следвани от 29,7%, които категорично потвърждават съществените различия при двата преподавателски метода, 8,6% от анкетираните не могат да преценят и едва 1,7% считат, че изобщо няма разлика.

Фиг. 3. Разпределение на учителите според честотата на предоставяне на обратна връзка на учениците

Източник: (Христова и др., 2021)

Данните от фиг. 3 онагледяват честотата на обратната връзка от страна на преподавателите към учениците. Според отговорите на анкетиранияте учители 37% от тях често комуникират в процеса на обучение. Най-висок дял от преподавателите – 42,2% поддържат *поякога* обратна връзка с учениците си, 11,2% не могат да преценят, като едва 9,5% от запитаните нямат такава връзка.

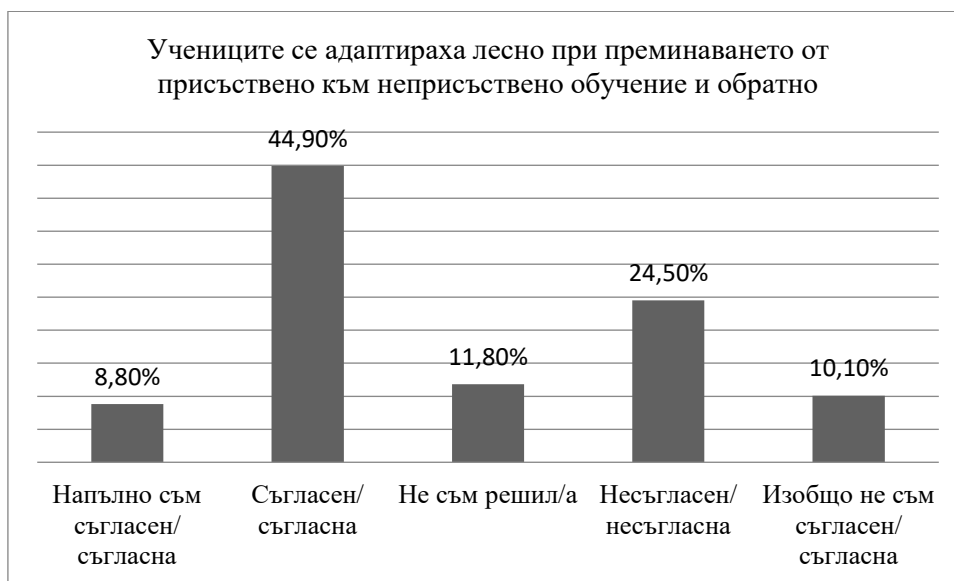

Фиг. 4. Разпределение на учителите според самооценката им за изпитван професионален стрес и емоционално изтощение от преподаването от разстояние в електронна среда

Източник: (Христова и др., 2021)

На фиг. 4 са посочени данни, характеризиращи разпределението на учителите според самооценката им за изпитван професионален стрес и емоционално изтощение при преподаването от разстояние в електронна среда. Осреднените процентни стойности на преподавателите, които *изобщо* не изпитват голяма натовареност, не се чувстват преуморени, нито изпитват прегаряне в дистанционна среда са 9,0%, (3%; 5%; 6%; 11%; 14%;15%) осредненият процент на учителите, които *не могат да преценят* емоционалния си стрес е 15,67% (16%; 11%; 20%). Най-висок е осредненият процентен

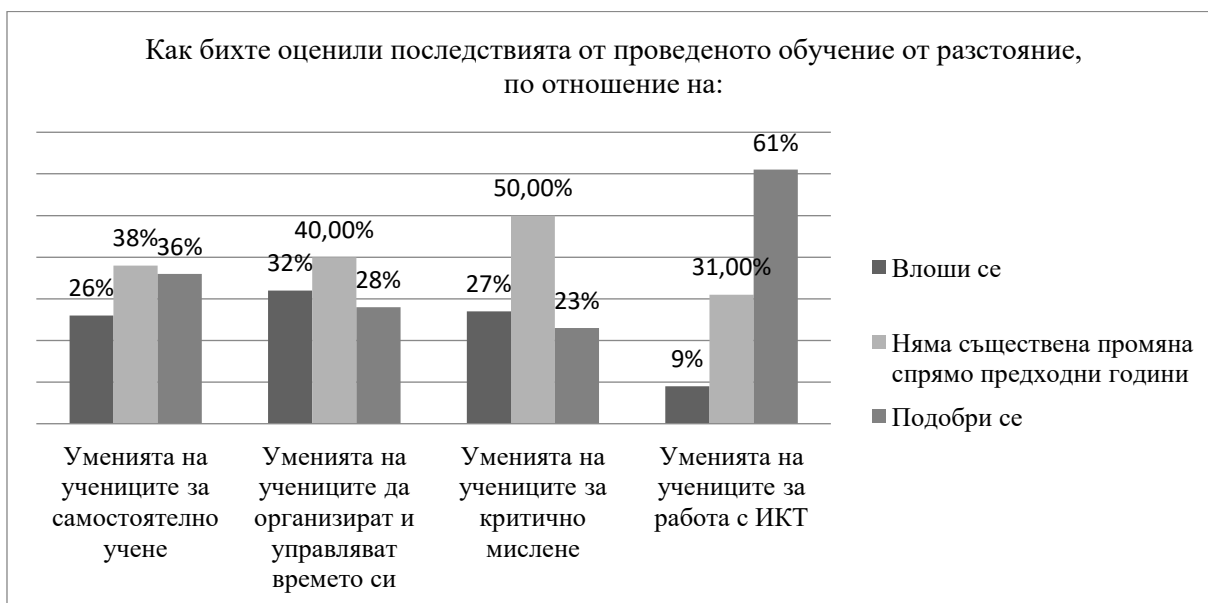
дял на анкетираните, които се *чувстват преуморени* психически и физически – 33,16% (45%; 45%; 38%; 34%; 25%; 22%).

Фиг. 5. Адаптиране на учениците при преминаването от присъствено обучение към обучение от разстояние в електронна среда и обратно (разпределение на учителите според тяхната оценка)

Източник: (Христова и др., 2021)

От данните на фиг. 5 се виждат отговорите на учителите, свързани с адаптирането на учениците при преминаване от присъствено към дистанционно обучение и обратно. 8,8% от преподавателите напълно са съгласни с лесната адаптация на децата. Данните показват, че най-голям процентен дял (44,9%) от анкетираните учители дават своето съгласие, но не толкова категорично, както горепосочените 8,8%. 11,8% не могат да преценят как се адаптират учениците. Анкетираните преподаватели, които са дали отрицателен отговор са 24,5%, а твърдо изявили своето несъгласни (изобщо не съм съгласен/съгласна) са 10,10%.

Фиг. 6. Последствия от проведеното обучение от разстояние в електронна среда за учениците

Източник: (Христова и др., 2021)

На фиг. 6 са показани анкетните отговори дадени от учителите за това какви са последствията върху учениците от проведеното обучение от разстояние. По отношение уменията на учениците за самостоятелно учене най-висок процент (38%) от преподавателите считат, че няма съществена промяна спрямо присъственото обучение. Най-нисък дял (26%) от запитаните са отговорили, че умението за самостоятелно учене се е влошило. 40% от преподавателите мислят, че няма голяма разлика при присъственото и дистанционното обучение по отношение уменията на учениците да организират и управляват времето си. При отговорите, свързани с уменията на учениците за критично мислене, най-голям процент (50%) от анкетираните учители са на мнение, че няма съществена промяна спрямо периода на присъствено обучение. Единодушно е мнението на преподавателите за подобряването на дигиталните умения на подрастващите, като 61% от тях отчитат положителното развитие в компетенциите на децата да работят с информационно-комуникационните технологии (ИКТ) по време на обучението от разстояние.

4. ИЗВОДИ, СВЪРЗАНИ С УЧЕБНИТЕ ПРОЦЕСИ ОТ РАЗСТОЯНИЕ

- Индустрия 4.0 и пандемията Ковид-19 предизвикаха съществени трансформации в образователната система, налагайки нов начин на преподаване във виртуална среда. Съвременното обучение до голяма степен ще съчетава традиционното с иновативното преподаване. Хибридните учебителни форми ще присъстват във всяко ниво от образователната програма, затова е необходимо изграждането на подходяща материална база и ефективни подходи за преподаване. Средното образование е базово за бъдещото развитие на индивида и положителната му интеграция на пазара на труда. „Качеството на работната сила е средството, което прави индивида конкурентоспособен на пазара на труда.“ (Данаилова, И., 2009, с. 16). Не бива да се допуска изоставането на образователната подготовка на българските училища, защото в близко бъдеще това ще се отрази негативно на пазара на труда. „Ниското образователно равнище, липсата на квалификация или незадоволителната такава е предпоставка за трудното включване на пазара на труда и до невъзможност за кариерно израстване.“ (Манчева, М., 2020, с.45);

- Въз основа на данните от фиг. 1 изводът, който може да се направи, е че учителите в градовете и в селата на страната предпочитат да се включат в учебителни курсове за развитие на дигиталните им компетенции. Средното равнище за страната на преподавателите, развиващи цифровите си умения чрез квалификационни програми е 71,6% (75%; 74%; 65.8%). Учебителните курсове, насочени към развитие на компютърните умения са предпочитани сред преподавателите, защото след завършването им участниците ще имат увереността и необходимите знания за работа във виртуална среда;

- Важно условие за един целесъобразен учебен процес е съчетаването на традиционната с иновативната форма на обучение. От резултатите на фиг. 2 се наблюдава, че над 82,5% от анкетираните учители са на мнение, че има съществена разлика между дистанционната и присъствената форма на обучение (52,8% от преподавателите считат, *че има разлика* и 29,7% *напълно са съгласни*). И двата метода имат предимства и недостатъци, като в своята си същност значително се различават един от друг. Въпреки навлизането на виртуалната реалност във всяка сфера на съвременния живот, не бива да се пренебрегва присъствената форма на преподаване, тя е основата за развитието на човека, върху която следва да се надграждат нови знания и умения;

- Фигура 3 в статията дава информация за обратната връзка между ученици и учители. Най-висок дял от преподавателите (42,2%) само понякога поддържат обратна връзка с учениците си. Този процентен дял не е задоволителен за достигане на ефективни обучителни резултати. При обучението от разстояние се нарушава нормалният ритъм на общуване. Социалната изолация, липсата на работа в екип, психическото напрежение, демотивацията, разсеяността, смяната на настроеността са характерни при дистанционната форма на обучение. Децата са най-уязвими за горепосочените негативни влияния. Необходим е ежедневен диалог, обратна връзка, мониторинг и комуникация. Важно е да се проследява обучителния процес, за да може да се преценява до каква степен се възприема учебния материал от учениците, какви са слабостите и предимствата при дадения подход на преподаване. Връзката между обучаващия и обучавания е предпоставка за по-добра работна среда, мотивация за учене, по-лесно възприемане на учебния материал и по-добри академични резултати. Ученикът се чувства по-спокоен, изгражда се доверие и по-висока ангажираност към учебния процес. Според експертно мнение децата се нуждаят от емоционалната връзка, която се създава чрез внимание, диалог и проява на индивидуално отношение към всяко дете от страна на учителя; (UNICEF, COVID-19 and children, 2020);

- Учители и ученици ежедневно са под напрежение, предизвикано от използването на дигитални технологии. Данните от фиг.4 онагледяват психическото състояние и натрупаната умора на учителите при работата им от разстояние. Оказва се, че най-висок е осредненият процентен дял на анкетираните учители (33,16%), които чувстват „прегаряне“, психическа и физическа умора по време на дистанционната форма на обучение. В процеса на учене и преподаване участниците работят с онлайн платформи и интерактивни обучителни пособия, което отнема повече време за подготовката на предстоящия учебен час и на самото учене. При дистанционната форма на преподаване възникват стресови ситуации, които се налага самите учители, ученици и близките им да отстраняват по време на учебния час. Техническите проблеми, прекъсването на интернет връзката, изискването на пароли и регистрации са малка част от трудностите, с които се сблъскват участниците в обучението от разстояние. Учители и ученици стоят дълги часове пред цифровите устройства, като това се отразява негативно на здравето им и е сред основните отрицателни фактори на дистанционната форма на обучение;

- Уменията за гъвкавост и бърза адаптация са необходимост в съвременната динамична и бързо променяща се конюнктура. Данните от фиг. 5 в разработката сочат,

че по-голям процент от запитаните преподаватели са на мнение, че учениците бързо се адаптират при преминаването от присъствено обучение към обучение от разстояние в електронна среда и обратно (44,9% са съгласни, 8,8% са напълно съгласни, че учениците лесно се адаптират).

- Безспорно едно от основните предимства на обучението от разстояние е усъвършенстването на цифровите умения на участниците в образователния процес. От данните на фиг. 6 се вижда, че 61% от анкетираните преподаватели считат, че знанията на учениците за работа с информационни и комуникационни технологии (ИКТ) съществено са се подобрили, спрямо периода преди въвеждане на обучението от разстояние. Част от образователните институции въведоха съвременни дигитални технологии и нови методи на преподаване. Това е предпоставка за ефективни и гъвкави учебни процеси, включващи иновативни подходи за учене, съобразени с обучението от разстояние;

- По отношение на меките умения, данните от фиг. 6 показват, че 50% от учителите са на мнение, че дистанционната форма на обучение не повлиява негативно върху уменията на учениците за критично мислене, спрямо присъствената форма. 40% от анкетираните считат, че независимо дали е дигитална или присъствена, средата не влияе на уменията на учениците да организират и управляват времето си. Независимо от формата на обучение, важна насока за образованието в страната е стимулирането и развитието на меките умения при подрастващите. Тези компетенции се очертават като първостепенни за взискателните съвременни пазари на труда. В обучителния процес стимулирането на креативността на децата, самостоятелната преценка, аналитичното мислене, умението за изслушване, организиране и управление на времето, гъвкавостта и работата в екип следва да са неделима част от учебния процес;

- Ученето през целия живот е залегнало в основата на всеки европейски и държавен стратегически документ. Знанията и уменията се променят с динамични темпове, което изисква непрестанно обновяване и усъвършенстване на професионалните качества и на учителите. „Ясни и разбираеми изисквания към компетенциите (твърди/технически и меки) за успешно извършване на работните задачи/длъжностите.“ (Атанасова, М., 2017, с.7) За придобиването на нужните преподавателски умения в дигитална среда е важно избирането на подходящия обучителен подход. Формирането и включването в обучителни курсове на учителите е необходимо за успешната им реализация като преподаватели. Те имат отговорната задача да създадат една добре

образована млада генерация, готова да развива знанията и уменията си и да ги прилага в бъдещия си професионален път;

- Хибридните форми на преподаване се очаква да заемат все по-голяма част от обучителните процеси. В тази насока е необходимо осигуряването на високоскоростни интернет мрежи, налични цифрови устройства във всяко училище в страната. От първостепенно значение е учители и ученици да имат осигурен достъп до технологиите, за да бъде целесъобразен обучителния процес (България: Пътна карта на политиките за учители. Препоръки и концепции за пилотни програми въз основа на най-добрите практики в ЕС, 2021). Необходимо е разработването на учебни програми, които да са съобразени с хибридните форми на обучение, включващи цифрови платформи, изкуствен интелект, интерактивни учебни пособия, обучение чрез дискусии, привличане интереса на децата в учебния час и пр.;

- Дигитализацията присъства във всяка обществена дейност. „Този процес дава сериозно преимущество на страните, които съумеят да адаптират и реструктурират съевременно своите икономики, социалните и образователните си системи, да изпреварят останалите, които не са достатъчно добре подготвени за това, макар и да са с по-добри икономически показатели“ (Пандурска, Р., 2020, с. 178). В тази насока обучението от разстояние следва да се развива и усъвършенства, като в бъдеще ще бъде все по-важна част от образователната система.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

През последните три години образователната система и участниците в нея преодоляха множество трудности и препятствия. Равносметката е, че учители и ученици заедно успяха да се справят с психическите, емоционалните и техническите несгоди с които се сблъскваха ежедневно. Всички заедно опознаваха новата форма на обучение, споделяйки успехите и разочарованията си. Преподаватели и ученици проявиха толерантност, съпричастност и работа в екип. Макар и от разстояние, въпреки сътресенията в целия обществен живот, обучителният процес не бе прекъснат нито за ден. Това е доказателство, че българските институции и населението могат да се справят с предизвикателствата, които поднася нашето дигитално съвремие. Във века на четвъртата индустриална революция, разкриваща необятни полета на знания и нови открития, човечеството до голяма степен зависи от цифровите технологии, които са и ще

бъдат неделима част от образователната система (САО, Л., 2019). „Техническите и технологически достижения и развитието на 4-тата индустриална революция не само утвърждават, но придават и нова, много по-голяма роля на човешкия капитал, като решаващ фактор в общественото развитие.“ (Дулевски, Л., 2021, с. 2). Бъдещето на страната е в ръцете на младите хора. Настоящите инвестиции в децата са основна предпоставка за бъдещ икономически растеж, конкурентни пазари на труд и стабилна социалноосигурителна система.

REFERENCES

1. Атанасова, М. (2017). Организационна подкрепа на кариерното развитие - наблюдение и анализ, Сп. „Диалог“ 4, 2018, с. 3-18 Available at: <https://dlib.unisvishtov.bg/bitstream/handle/10610/4039/ea0d2760337d11e622211b5b58f76e51.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Accessed 2 December 2022).
(Atanasova, M. (2017). Organizationna podkrepa na kariernoto razvitie-nablyudeniye yi analysis, sp. "Dialogue", 4, 2018, s. 3-18)
2. Група на Световната банка. (2021) България: Пътна карта на политиките за учители. Препоръки и концепции за пилотни програми въз основа на най-добрите практики в ЕС. (2021). Available at: https://web.mon.bg%2Fupload%2F28839%2FBG-19BG04_Roadmap_301121.pdf (Accessed 2 December 2022).
(World Bank Group. (2021). Bulgaria: Patna karta na politikite za uchiteli. Preporaki i kontseptsii za pilotni programi vaz osnova na nay-dobrite praktiki v ES.)
3. Данаилова, И. (2009) Професионалното ориентиране и ефективността на човешките ресурси. София: Издателство „Персонал консулт“.
(Danailova, I. (2009) Profesionalното orientirane i effektivnostta na choveshkite resursi, Sofia: Izdatelstvo. „Personal konsult“.)
4. Димитрова, Г. (2010) Европейска стратегия за учене през целия живот и професионалното консултиране. Продължаващото обучение - добри практики и предизвикателства, 40 години следдипломно обучение в УНСС, Юбилейна конференция с международно участие, с. 107.
(Dimitrova, G. (2010) Evropeyska strategia za uchene prez tselia zhivot i profesionalното konsultirane, Prodalzhavashtoto obuchenie - dobri praktiki i predizvikatelstva, 40 godini sleddiplomno obuchenie v UNSS, Yubileyна konferentsia s mezhdunarodno uchastie, s. 107)
5. Дулевски, Л. (2021). Човешки капитал и инвестиции. Списание „Индустриални отношения и обществено развитие“, 2, 1-9.

- (Dulevski, L. (2021) Human Capital and Investments. *Journal Industrial Relations and Public Development*, 2, 1-9.)
6. Манчева, М. (2020) Актуални проблеми при заетостта на жените. *Списание „Индустриални отношения и обществено развитие“*, 1, с. 41-53.
(Mancheva, M. (2020) Current Issues in Women’s Research. *Journal Industrial Relations and Public Development*, 1, pp. 41-53.)
7. Институт за изследвания в образованието. (2020) Образование от разстояние: готовност на училищата и семействата за учене в онлайн среда. Available at: https://irebg.org/wpsite/wpcontent/uploads/2020/05/distance_education.pdf (Accessed 2 December 2022).
(Institut za izsledvaniya v obrazovaniето. (2020) Obrazovanie ot razstoyanie: gotovnost na uchilishtata i semeystvata za uchene v onlayn sreda.)
8. Пандурска, Р. (2020) Трансформациите на трудовия пазар, свързани с дигиталната икономика и индустрия 4.0. Управление на човешките ресурси в ерата на дигиталните предизвикателства: Сборник с доклади от Международна научно-практическа конференция, организирана от Икономически университет – Варна, Издателство „Наука и икономика“ с. 173-179.
(Pandurska, R. (2020) Labor Market Transformations Related To The Digital Economy And Industry 4.0. Human Resource Management: Conference Proceedings from International Scientific-Practical Conference, Organized by University of Economics – Varna, Science and Economics Publishing House, pp. 173-179.)
9. Христова, А., Петрова, С., Тошева, Е. (2021) Анализ на последствията за учебния процес, учениците и учителите от обучението от разстояние в електронна среда през учебната 2020/2021 година. Институт за изследвания в образованието.
(Hristova, A., S. Petrova, E. Tosheva. (2020) Analiz na posledstviyata za uchebniya protses, uchenitsite i uchitelite ot obuchenieto ot razstoyanie v elektronna sreda prez uchebnata 2020/2021 godina. Institut za izsledvaniya v obrazovaniето).
10. Cao, L. (2019) Data Science: Profession and Education. *IEEE Intelligent Systems*, 34 (5), 35–44. Available at: <https://doi.org/10.1109/MIS.2019.2936> (Accessed 2 December 2022).
11. Messenger, J. (2019) *Telework in the 21st. century: An evolutionary perspective*. Report of International Labour Organization.
12. Schultz, T. (1971) *Investment in Human Capital (The role of education and research)*. New York: The Free Press.
13. UNICEF, (2020). COVID-19 and children: UNICEF data hub. Available at: <https://data.unicef.org/covid-19-and-children/> (Accessed 2 December 2022).

DIGITAL EDUCATION IN BULGARIA DURING THE PANDEMIC

Desislava Koleva-Stefanova

ABSTRACT

This article examines significant transformations that occur in the educational processes of primary and secondary school students during the 2019 Covid-19 viral pandemic. The purpose of the development is to identify the main challenges faced by children and the teachers in the distance form of education. A special place is devoted to the need for modern innovative approaches to teaching, responding to the intensive penetration of digital technologies in every sphere of public life. The research used an integrated approach, including a system of six indicators characterizing the distance form of education. The analysis in the article shows that there are difficulties with this method of education, but through the construction of complex innovative educational policies, they can be overcome.

Keywords: digital learning, distance learning, innovative approaches to teaching, education